

სახელმწიფო და რელიგია პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში

მაგდა კოტრიკაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების
სადოქტორო პროგრამის დოქტორანტი

kotrikadzemagdalena@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0000-7227-2759>

DOI: <https://doi.org/10.52340/splogos.2025.09>

აბსტრაქტი

სტატიაში შესწავლილი და გაანალიზებულია სახელმწიფოსა და რელიგიის მიმართება პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში. კერძოდ, ნაჩვენებია SER-ის(სახელმწიფოს ჩართულობა რელიგიასთან) განსხვავებული დონე და მაჩვენებელი პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, გარკვეული დონის თანამშრომლობა და სუბსიდიები ცალკეული რელიგიური ჯგუფებისა და ეკლესიების მიმართ; წარმოჩენილია ქვეყნები, სადაც სახელმწიფო ინტენსიურად არის ჩართული რელიგიის, მისი შესაბამისი ეკლესიის შიდა საქმეებში და აქვს მტკიცე პოლიტიკა. გაანალიზებულია მძიმე კომუნისტური მემკვიდრეობა რელიგიისა და ეკლესიის მიმართ. პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში მათი დევნა და აკრძალვა, რელიგიური სკოლების დახურვა, ეკლესია-მეჩეთების ნგრევა-გადაკეთება, რელიგიური ლიბერალიზმის პოლიტიკა გორბაჩოვის პერესტროიკის პირობებში. რამაც ხელი შეუწყო რელიგიური აქტივობის ზრდას, ეროვნული მოძრაობების და ეკლესიის დაახლოებას და საბოლოოდ, საბჭოთა კავშირის დაშლას. ასევე გაანალიზებულია რელიგიასთან მიმართებაში სახელმწიფოს ჩართულობის 3 დონე: დაბალი(ლიტვა, ლატვია, ესტონეთი), უკრაინა, საშუალო(საქართველო, სომხეთი, რუსეთი, მოლდოვა) და მაღალი(ყაზახეთი, ყირგიზეთი, უზბეკეთი, თურქმენეთი, ტაჯიკეთი, აზერბაიჯანი, ბელარუსი).

საკვანძო სიტყვები: SER (სახელმწიფოს ჩართულობა რელიგიასთან), ეკლესია, ათეიზმი, რელიგიური ლიბერალიზმი, კონკორდატი.

State and Religion in Post-Soviet Countries

Magda Kotrikadze

PhD Student Faculty of Law and International Relations

Georgian Technical University

kotrikadzemagdalen@gmail.com

ORCID iD: [https://orcid.org/ 0009-0000-7227-2759](https://orcid.org/0009-0000-7227-2759)

Abstract

The article studies and analyzes the relationship between the state and religion in post-Soviet countries. In particular, it shows the different levels and indicators of SER (state involvement in religion) in various post-Soviet countries, a certain level of cooperation and subsidies towards individual religious groups and churches; it presents countries where the state is intensively involved in the internal affairs of religion and its corresponding church and has a firm policy; it analyzes the heavy communist legacy towards religion and the church in post-Soviet countries, their persecution and banning, the closure of religious schools and the destruction and reconstruction of churches and mosques, the policy of religious liberalism under Gorbachev's perestroika, which contributed to the growth of religious activity, the rapprochement of national movements and the church, and ultimately, the collapse of the Soviet Union. Three levels of state involvement concerning religion are also analyzed: low (Lithuania, Latvia, Estonia), Ukraine, medium (Georgia, Armenia, Russia, Moldova), and high (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Tajikistan, Azerbaijan, Belarus).

Keywords: SER (State Involvement in Religion), Church, Atheism, Religious Liberalism, Concordat.

შესავალი

პოსტსაბჭოთა რეგიონი საკმაოდ საინტერესო რეგიონია, სადაც SER⁹³ და მისი განმსაზღვრელი ფაქტორების შესწავლა შესაძლებელია. პოსტსაბჭოთა ტერიტორია მსოფლიოს ერთადერთი რეგიონია, სადაც ყველა სახელმწიფო სეკულარულია. არც ერთი პოსტსაბჭოთა სახელმწიფო არ არის ფორმალურად ათეისტური და თითოეულის კონსტიტუცია აცხადებს სახელმწიფო სეკულარიზმს.

⁹³ *SER- state engagement with religion- სახელმწიფოს ჩართულობა რელიგიასთან.

სომხეთში, რუსეთში, მოლდოვასა და საქართველოში არის გარკვეული დონის თანამშრომლობა მითითებულ ძირითად რელიგიებთან, ასევე სახელმწიფო სუბსიდიები კონკრეტული რელიგიური ჯგუფებისთვის, ფორმალური მხარდაჭერა გამოცხადებული „ხალხის“ ან „ერების“ რელიგიებისთვის და რელიგიური სიმბოლოების ფართო გამოყენება სახელმწიფო დონეზე. ამ ქვეყნებს, ასევე, აქვთ რეგულაციები და შეზღუდვები ზოგიერთ რელიგიურ ჯგუფზე.

უზბეკეთში, თურქმენეთში, ტაჯიკეთში, აზერბაიჯანში, ბელორუსიაში, ყაზახეთსა და ყირგიზეთში სახელმწიფო ინტენსიურად არის ჩართული რელიგიაში და აქვს მტკიცე პოლიტიკა. ეს ქვეყნები არ აფინანსებენ რელიგიას, მაგრამ გამსჭვალულია რელიგიური სიმბოლიზმის მაღალი ხარისხით სახელმწიფო დონეზე. ისინი, ასევე, აწესებენ მნიშვნელოვან რეგულაციებსა და შეზღუდვებს რელიგიაზე, იმავდროულად, როდესაც აერთიანებენ რელიგიას (ძირითადად სახელმწიფოს მიერ სანქცირებული ისლამის მეშვეობით ცენტრალურ აზიასა და აზერბაიჯანში) სახელმწიფოში რელიგიური აქტივობების კონტროლის მიზნით.

მიუხედავად იმისა, რომ ეს 15-ვე სახელმწიფო არის სეკულარული და იზიარებს მსგავს საბჭოთა წარსულს, მათ ჰქონდათ SER-ის რადიკალურად განსხვავებული დონეები დამოუკიდებლობის შემდეგ. ვარიაცია, მართლაც გასაოცარია. საბჭოთა კავშირის დროს რელიგიური პოლიტიკის არმცოდნე ადამიანს შეიძლება გაუკვირდეს, რომ ყველა ეს ქვეყანა და მათი სხვადასხვა დონის SER ოდესღაც საბჭოთა კავშირის შემადგენელი ნაწილი იყო, რომლის დროსაც სახელმწიფოს მტრული დამოკიდებულება ჰქონდა რელიგიის მიმართ და ცდილობდა მის აღმოფხვრას. დამოუკიდებლობის შემდგომ, სახელმწიფო-რელიგიურ ტრანექტორიებში ასეთ მკვეთრ ცვლილებებს არ მოელოდა.

მეთოდოლოგია

კვლევის დროს გამოყენებული იქნა კვლევის თვისებრივი მეთოდები, კერძოდ, სისტემური ანალიზი, შედარებით-ისტორიული მეთოდი, კრიტიკული ანალიზი და კონტენტ-ანალიზი;

შედეგების ანალიზი:

პოსტსაბჭოთა ქვეყნებს აქვთ მსგავსი ისტორია, რადგან საბჭოთა კავშირის დროს მოკავშირე რესპუბლიკები იყვნენ. საბჭოთა სახელმწიფო ათეისტური იყო და აქტიურად იყო ჩართული ანტირელიგიური პილიტიკური ორგანიზაციების შექმნასა და განხორციელებაში, თავისი არსებობის შვიდი ათწლეულის განმავლობაში. როგორც რ.

ჩარლზი (1993) წერდა, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია ყოველთვის უწყობდა ხელს რელიგიის გაქრობას⁹⁴.

საბჭოთა კავშირის დაარსებიდან (1922 წლის 30 დეკემბერი), ბოლშევიკები მოქმედებდნენ რაციონალური საზოგადოების ხედვით, რომელშიც რელიგიას ადგილი არ ჰქონდა. ისინი იცავდნენ მარქსიზმ-ლენინიზმის ერთ-ერთ ფუნდამენტურ პრინციპს, რომ რელიგია საბოლოოდ გაქრებოდა და ამიტომ ახორციელებდნენ სხვადასხვა პოლიტიკას ამ მიზნის მისაღწევად. ანტიპოლიტიკა მოიცავდა: რელიგიური შენობების ჩამორთმევას, რელიგიური განათლების უფლების ჩამორთმევას, რელიგიურ შეკრებების აკრძალვასა და ადამიანთა დაპატიმრებას, მათ გაუჩინარებასა და წინააღმდეგობის გაწევის სხვადასხვა ფორმებს.

რელიგიური ორგანიზაციების ყველაზე ინტენსიური დევნა მოხდა სტალინის დროს, როდესაც 1929 წელს მიიღეს კანონი, რომლითაც აკრძალული იყო რელიგიური განათლების მიღება, რელიგიური ლიტერატურის შექმნა და გავრცელება, რელიგიური ღონისძიებების ორგანიზება და საქველმოქმედო ფონდებისთვის ფულის შეგროვება. რელიგიური დევნის ბუნებამ სხვადასხვა ფორმა მიიღო რეგიონებში. ცენტრალურ აზიაში სახელმწიფომ აკრძალა რელიგიური სკოლები, ყურანის ტრიბუნალები. პრაქტიკოს-მუსლიმებს უფლება არ ჰქონდათ ადმინისტრაციული თანამდებობების დაკავების, მეჩეთები იქცნენ არქიტექტურულ ძეგლებად და მუზეუმებად.

1941 წელს, საბჭოთა კავშირის მეორე მსოფლიო ომში ჩართვამ, სტალინს მოტივაცია მისცა, მიეღო შერიგების ზომები რელიგიურ ჯგუფებთან - ომში მხარდაჭერის მოსაპოვებლად (თუმცა ანტირელიგიური პროპაგანდა ბოლომდე არ შეწყვეტილა). მართლმადიდებლურ ეკლესიას უფლება მიეცა აერჩია რუსეთის პატრიარქი, შეექმნა ცენტრალიზებული ადმინისტრაციული სტრუქტურა, ხელახლა გაეხსნა რელიგიური ინსტიტუტები და დაებეჭდა რელიგიური ლიტერატურა.

ცენტრალურ აზიაში ი. სტალინმა შექმნა შუა აზიისა და ყაზახეთის მუსლიმთა სასულიერო საბჭო (SADUM), რომელიც დომინირებდა 1943 წლის ოქტომბრამდე. ტაშკენტში, 1943-1991 წლებში, დაფუძნებული SADUM იყო ისლამის ერთადერთი ოფიციალური წარმომადგენლობითი ორგანო. საბჭოთა კავშირის მუსლიმებმა,

⁹⁴ Charles R., „Secular Regimes and State Engagement with Religion in post-Soviet Eurasia”, University of California, Berkeley. 2013. P.33.

https://escholarship.org/content/qt7tw454f3/qt7tw454f3_noSplash_3855e32b7cbeb4f880911fa866ef886e.pdf
(ბოლო ნახვა - 25.05.2024)

ცენტრალურ აზიაში, აკადემიების გახსნა, რელიგიური ლიტერატურის დაბეჭდვა შეძლეს. ზოგიერთმა ჯგუფმა, მექაში, პილიგრიმობის ნებართვაც კი მიიღო.

1953 წელს, სტალინის გარდაცვალების შემდეგ, ნ.ხრუმჩოვის დროს, რელიგიური თავისუფლებისა და ანტირელიგიური აქტივობის წინააღმდეგობრივი ნაზავი მოჰყვა. „დაყავი და იბატონე“ -ს პრინციპი, ლ. ბრეჟნევის დროს, 1964 წლიდან 1985 წლამდე და მთელი რიგი წარუმატებელი ინიციატივები, რომლებიც მიზნად ისახავდა საბჭოთა სისტემის რეფორმირებას. სახელმწიფო იდეოლოგია ი.ანდროპოვის (1982-1984) და ვ.ჩერნენკოს (1984-1985) დროს აღინიშნებოდა მზარდი იატაკქვეშა რელიგიური აქტივობები და რელიგიის მდგრადობის აღიარებით. ამ დროისთვის უკვე გასაგები იყო, რომ რელიგია არ გაქრებოდა და ზოგიერთი რელიგიური პრაქტიკა ამგვარად დაუბრუნდა ყოველდღიურ ცხოვრებას - ცენტრალურ აზიასა და კავკასიაში⁹⁵.

საბჭოთა კავშირი, ბოლო ხუთი წელი, გამოირჩეოდა რელიგიური ლიბერალიზმით გორბაჩოვის „გლასნოსტისა და პერესტროიკის“ პოლიტიკით. „პერესტროიკის“ (გარდაქმნის) მხარდაჭერის მოპოვების მიზნით, გორბაჩოვი ცდილობდა სახელმწიფო-რელიგიური ურთიერთობების ნორმალიზებას რელიგიური აქტივობებისა და ინსტიტუტების სანქცირებით.

1990 წლის კანონით, რელიგიურ ორგანიზაციებს მიანიჭათ სრული სტატუსი - ნებადართული იყო რელიგიური განათლება საჯარო სკოლებში.

„პერესტროიკის“ შედეგები, რელიგიურ სფეროში, სახელმწიფო-რელიგიური ურთიერთობების ერთობლიობა იყო, რომელიც სრულიად საწინააღმდეგო აღმოჩნდა წინა საბჭოთა პოლიტიკის. რელიგიური თავისუფლება და აქტივობები იმაზე მასშტაბური აღმოჩნდა, ვიდრე გორბაჩოვი აპირებდა. „პერესტროიკამ“ და „გლასნოსტმა“ ხელი შეუწყო არა მხოლოდ რელიგიური აქტივობის ზრდას, არამედ უფრო მჭიდრო ურთიერთობას გარკვეულ რელიგიურ ჯგუფებსა და ეროვნულ მოძრაობას შორის. უნდა ითქვას, რომ ყოველივე ამან ხელი შეუწყო საბჭოთა კავშირის სწრაფ დაშლას.

დაშლის შემდეგ, ახალი სახელმწიფოების ბევრმა პოლიტიკურმა ლიდერმა მიიჩნია, რომ სასარგებლო იყო ცალკეულ რელიგიებთან კავშირი. თითოეულ პოსტსაბჭოთა ქვეყანას აქვს პუნქტი რელიგიის ან კონსტიტუციურ კანონში, რომელიც განასხვავებს

⁹⁵ Charles R., „Secular Regimes and State Engagement with Religion in post-Soviet Eurasia“, University of California, Berkeley. 2013. P.35.
https://escholarship.org/content/qt7tw454f3/qt7tw454f3_noSplash_3855e32b7cbeb4f880911fa866ef886e.pdf
(ბოლო ნახვა - 25.05.2024)

„ტრადიციულ“ და „არატრადიციულ“ რელიგიებს. ბალტიისპირეთის ქვეყნებში ამ ორ ჯგუფს შორის არსებობს იურიდიული განსხვავება. ერთი კონკრეტული რელიგია, ან რელიგიათა ჯგუფი, ცალსახად აღიარებულია ეროვნულ რელიგიად საქართველოში, სომხეთში, მოლდოვაში, რუსეთსა და ბელორუსიაში, რითაც ხდება თანდაყოლილი განსხვავება „ტრადიციულსა“ და „არატრადიციულს“ შორის. სხვა ქვეყნები, როგორცაა აზერბაიჯანი და ცენტრალური აზიის ქვეყნები, კრძალავენ ან ზღუდავენ რელიგიურ ჯგუფებს, რომლებიც მიჩნეულია „უცხო“ ან „არატრადიციულად“⁹⁶.

რელიგიასთან პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების ჩართულობა, სამი დონით განისაზღვრება:

1. დაბალი - ბალტიისპირეთის ქვეყნები: ესტონეთი, ლატვია და ლიტვა და უკრაინა;
2. საშუალო- საქართველო: სომხეთი, რუსეთი და მოლდოვა;
3. მაღალი- ცენტრალური აზია: ყაზახეთი, ყირგიზეთი, უზბეკეთი, თურქმენეთი და ტაჯიკეთი, აზერბაიჯანი და ბელორუსია.

ესტონეთს, ლატვიას, ლიტვასა და უკრაინას SER-ის ყველაზე დაბალი დონე აქვს პოსტსაბჭოთა რეგიონში. რა თქმა უნდა, ოთხივე ქვეყანას აქვს გარკვეული რელიგიური დღესასწაულები, როგორც ეროვნული დღესასწაულები (მაგ. სულთმოფენობა, დიდი პარასკევი, აღდგომა და შობა ესტონეთში; ლატვიაში-აღდგომის ორშაბათი, მიძინების დღე, ყველა წმინდანის დღე და შობა; ლიტვაში- შობა, აღდგომის ორშაბათი და წმინდა სამების დღე, უკრაინაში კი იულიუსის კალენდრის მიხედვით აღინიშნება ყოველივე ეს).

არცერთი ეს სეკულარული სახელმწიფო არ უზრუნველყოფს სასულიერო პირის ხელფასს და არც ერთ დონისძიებას, ასევე, არ არის სავალდებულო რელიგიური განათლება. თუმცა, ოთხივე ქვეყანას აქვს, სურვილისამებრ მიიღონ, რელიგიური ცოდნა საჯარო სკოლებში. ესტონეთის საჯარო სკოლებს აქვთ საბაზისო რელიგიური სწავლების პროგრამა. სკოლებმა უნდა შესთავაზონ რელიგიის სწავლება, თუ ამას მოითხოვს მინიმუმ 15 მოსწავლე.

ლიტვაში, 1991 წელს მიღებული კანონით, რელიგიური განათლების შესახებ, საჯარო სკოლებში აფინანსებს მხოლოდ სახელმწიფოს მიერ აღიარებულ რელიგიური ჯგუფებს. მშობლებს შეუძლიათ შვილებისთვის აირჩიონ რელიგიური სწავლება, ან საერო ეთიკის

⁹⁶ Charles R., „Secular Regimes and State Engagement with Religion in post-Soviet Eurasia”, University of California, Berkeley. 2013. P.36.
https://escholarship.org/content/qt7tw454f3/qt7tw454f3_noSplash_3855e32b7cbeb4f880911fa866ef886e.pdf
(ბოლო ნახვა - 25.05.2024)

გაკვეთილები და სკოლებმა გადაწყვიტონ, რომელი ტრადიციული რელიგიური ჯგუფი იქნება წარმოდგენილი მათ სასწავლო გეგმებში. 14 წლამდე ასაკის ბავშვების მოთხოვნის საფუძველზე, ლატვიაში საჯაროდ შეიძლება ისწავლებოდეს მხოლოდ სახელმწიფოს მიერ აღიარებული „ტრადიციული“ სარწმუნოების რელიგიური კურსები (მაგ. ქრისტიანული: ევანგელურ-ლუთერანული, რომაული კათოლიკური, მართლმადიდებელი, ძველი მორწმუნე ან ბაპტისტური კონფესიები ან იუდაიზმი).

უკრაინაში, პრეზიდენტმა 2005 წლის ბრძანებულებით, საჯარო სკოლებში შემოიღო სასწავლო კურსი სახელწოდებით: „რწმენის ეთიკა“. თუმცა, ყოველივე ეს არ განხორციელდა ქვეყნის მასშტაბით, რადგან ებრაელმა და მუსლიმმა ლიდერებმა პრეტენზია განაცხადეს, ამბობდნენ, რომ კურსები ეფუძნებოდა ქრისტიანულ სწავლებებს. 2009 წლის ივნისიდან გაიზარდა საშუალო სკოლების რაოდენობა, რომლებიც სთავაზობდნენ არჩევით კურსებს: ქრისტიანული ეთიკის საფუძვლები, რელიგიური ეთიკის საფუძვლები და ყირიმის ისლამური კულტურის საფუძვლები.

რელიგიური განათლების გარდა, ესტონეთი, ლატვია, ლიტვა და უკრაინა აფინანსებენ რელიგიური შენობების მშენებლობას და მოვლა-პატრონობას, რომლებიც აღიარებულია მათი ისტორიული და კულტურული მნიშვნელობით, როგორც ყველა სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყანაში. ესტონეთი ერთადერთი სახელმწიფოა ამ ჯგუფში, რომელიც აფინანსებს რელიგიურ ბეჭდურ და სამაუწყებლო მედიას. 1994 წლის მაუწყებლობის აქტი საშუალებას აძლევს სამაუწყებლო კომპანიებს გადაწყვიტონ თავიანთი პროგრამების შინაარსი. საზოგადოებრივი მაუწყებლობის ორგანიზაციებს აქვთ შეთანხმება ესტონეთის ეკლესიების საბჭოსთან (CEC) - 10 ეკლესიის საბჭო, მათ შორის, ესტონეთის ევანგელური ეკლესია და სხვა ქრისტიანული ეკლესიები, რაც საბჭოს წევრებს საშუალებას აძლევს უზრუნველყონ გადაცემები რელიგიურ საკითხებზე. ესტონური რადიო და ტელემაუწყებლობა საშობაო და აღდგომის მსახურებას ტელევიზიით გადასცემს⁹⁷.

გარდა ამისა, ესტონეთი, ლატვია და ლიტვა აფინანსებენ რელიგიურ აქტივობებს. ესტონეთის სახელმწიფო აფინანსებს ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას და ათავისუფლებს რელიგიურ გაერთიანებებს საშემოსავლო და ქონების გადასახადიდან. ლატვიამ დააფინანსა ახალი უნივერსიტეტის სასულიერო ფაკულტეტი და ქვეყანაში პირველი

⁹⁷ Charles R., „Secular Regimes and State Engagement with Religion in post-Soviet Eurasia”, University of California, Berkeley. 2013. P.37.

https://escholarship.org/content/qt7tw454f3/qt7tw454f3_noSplash_3855e32b7cbeb4f880911fa866ef886e.pdf
(ბოლო ნახვა - 25.05.2024)

ქრისტიანული დაწყებითი სკოლა. ლიტვაში, სახელმწიფოს - აღიარებულ, ტრადიციულ რელიგიურ თემებს არ მოეთხოვებათ გადაიხადონ სოციალური და ჯანმრთელობის დაზღვევის გადასახადები სასულიერო პირებისა და სხვა თანამშრომლებისთვის. არ ექვემდებარებიან დღგ-ს ძირითად კომუნალურ მომსახურებებს. მიუხედავად იმისა, რომ ტრადიციული რელიგიური თემები იღებენ ყოველწლიურ სახელმწიფო სუბსიდიებს, არატრადიციულ ჯგუფებს შეუძლიათ მიიღონ სახელმწიფო მხარდაჭერა მათი კულტურული და სოციალური პროექტებისთვის. ამის საპირისპიროდ, უკრაინის სახელმწიფო რელიგიის არ აფინანსებს 2005 წლიდან, საჯარო სკოლებში რელიგიის სწავლების მხარდაჭერის გარდა.

ესტონეთსა და ლიტვას აქვთ რელიგიურ საკითხთა სახელმწიფო დეპარტამენტები, რომლებიც ეხება: ეკლესიების რეესტრს ესტონეთის შინაგან საქმეთა სამინისტროში და ლიტვაში - იუსტიციის სამინისტროს რელიგიურ საქმეთა დეპარტამენტი - ისევე როგორც ყველა სხვა პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოს, გარდა უკრაინის, საქართველოსი და ლატვიისა.

საქართველოს, სომხეთს, მოლდოვასა და რუსეთს აქვთ SER-ის სამუშაო დონე პოსტსაბჭოთა რეგიონში. რელიგიური სიმბოლოების სახელმწიფო გამოყენებასთან დაკავშირებით, ოთხივე ქვეყანას აქვს რამდენიმე რელიგიური დღესასწაული, როგორც ეროვნული დღესასწაულები (მაგ. შობა, დიდი პარასკევი და ხუთი სომხური საეკლესიო დღესასწაულები სომხეთში; მართლმადიდებლური შობა, ნათლისღება, დიდი პარასკევი, მართლმადიდებლური აღდგომა, აღდგომის ორშაბათი, ანდრია მოციქულის, ღვთისმშობლის, გიორგობისა და სვეტიცხოვლის დღე საქართველოში; მართლმადიდებლური შობა, მართლმადიდებლური აღდგომა, აღდგომის ორშაბათი და ხსენების აღდგომა მოლდოვაში; მართლმადიდებლური შობა რუსეთში). სახელმწიფო გერბზე, თითოეულ სახელმწიფოს აქვს რელიგიური სიმბოლო.

გარდა ამისა, რუსეთისა და საქართველოს ეროვნულ ჰიმნებში ჟღერს რელიგიური სიმბოლოები. საქართველოს აქვს რელიგიური სიმბოლოების გამოყენების ყველა ინდიკატორი, გარდა ერთისა: რელიგია სახელმწიფო პირადობის მოწმობებზე; რუსეთს აქვს სამი ინდიკატორი: რელიგიური ეროვნული დღესასწაულები, რელიგიური სიმბოლო გერბზე და სახელმწიფო ჰიმნში; მოლდოვასა და სომხეთს კი მხოლოდ ორი - რელიგიური ეროვნული დღესასწაულები და რელიგიური სიმბოლო გერბზე.

ეს ოთხი ქვეყანა აფინანსებს რელიგიურ შენობებს და რელიგიურ განათლებას საჯარო სკოლებში. საქართველოს, სომხეთსა და რუსეთს აქვს, სურვილისამებრ, რელიგიური

განათლება საჯარო სკოლებში, ხოლო მოლდოვა არის ერთადერთი პოსტსაბჭოთა ქვეყანა, რომელსაც აქვს სავალდებულო რელიგიური განათლება საჯარო სკოლებში. საქართველოს საჯარო სკოლებს აქვს, სურვილისამებრ აღჩევითი საგანი, სახელწოდებით: „რელიგია და კულტურა“, რომელიც მოზარდებში აყალიბებს ზოგადქრისტიანულ განათლებას.

რუსეთში ფედერალური მთავრობა იძლევა არჩევით რელიგიურ კურსებს საკვირაო სკოლებში, საჯარო საშუალო სკოლებში, ან სპეციალურ რელიგიურ სკოლებში.

საჯარო სკოლებში რელიგიური განათლების გარდა, საქართველო, სომხეთი, რუსეთი და მოლდოვა აფინანსებენ რელიგიურ ღონისძიებებს. მოლდოვაში მიტროპოლიტი ერთადერთი რელიგიური ფიგურაა, რომელიც იმყოფება ეროვნულ დღესასწაულებზე და რეგულარულად ჩნდება მთავრობისადმი მეგობრულად განწყობილი გაზეთების პირველ გვერდებზე. კიშინიოვისა და სრულიად მოლდოვის მიტროპოლიტს აქვს დიპლომატიური პასპორტი. სამთავრობო სატელევიზიო არხები რეგულარულად აჩვენებენ ხელისუფლების მაღალჩინოსნების ვიზიტებს მოლდოვის მართლმადიდებლურ ეკლესიებსა და მონასტრებში.

საქართველოს, სომხეთს, მოლდოვასა და რუსეთს რელიგიაზე გაცილებით ნაკლები შეზღუდვები და რეგულაციები აქვთ, ვიდრე სხვა ქვეყნების ჯგუფს, მაგრამ უფრო მეტი, ვიდრე ცენტრალურ აზიაში, ბელორუსიასა და აზერბაიჯანში. ოთხივე სახელმწიფო მოითხოვს რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციას, რათა ჰქონდეს გარკვეული უფლებები.

რუსეთი, მოლდოვა, საქართველო და სომხეთი არიან საშუალო SER ქვეყნები, რომლებსაც აქვთ მრავალი ინკლუზიური პოლიტიკა გარკვეული რელიგიების საჯარო ხილვადობის მიმართ. ისინი სულაც არ არიან ნეიტრალური რელიგიის მიმართ და არ ცდილობენ რელიგიის გამოდევნას საჯარო სფეროდან. პირიქით, ისინი თანამშრომლობენ კონკრეტულ რელიგიებთან სხვადასხვა მიმართულებით: ისინი მხარს უჭერენ რელიგიურ განათლებას საჯარო სკოლებში, აფინანსებენ რელიგიურ შენობებსა და რელიგიურ ჯგუფებს, მხარს უჭერენ გარკვეულ რელიგიურ აქტივობებს, ოფიციალურად აღიარებენ კონკრეტულ რელიგიას (ან რელიგიათა ჯგუფს). ამ ოთხივე ქვეყანას აქვს რელიგიასთან ჩართულობის საშუალო დონე.

მაღალი SER-ის ქვეყნებია ყაზახეთი, ყირგიზეთი, თურქმენეთი, ტაჯიკეთი, უზბეკეთი, აზერბაიჯანი და ბელარუსია. ხოლო აზერბაიჯანსა და ბელარუსიას აქვთ SER-

ის ყველაზე მაღალი დონე პოსტსაბჭოთა რეგიონში. ყველა ეს სახელმწიფო, აფინანსებს რელიგიურ შენობებსა და რელიგიურ აქტივობებს, მედიას, ასევე უხდის ხელფასებს სასულიერო პირებს გარდა ტაჯიკეთისა.

სახელმწიფოში, რელიგიის ოფიციალურად ჩართვის თვალსაზრისით, შვიდივე ქვეყანაში არსებობს სახელმწიფო სამინისტრო ან დეპარტამენტი, რომელიც აწესრიგებს რელიგიურ საკითხებს: რელიგიურ ორგანიზაციებთან მუშაობის სახელმწიფო კომიტეტი (SCWRO) და კავკასიის მუსლიმთა საბჭო (CMB) აზერბაიჯანში, სრულუფლებიანი წარმომადგენლის ოფისი რელიგიურ და ეროვნულ საკითხებში ბელორუსში, რელიგიურ საკითხთა კომიტეტი (CRA) ტაჯიკეთში, რელიგიურ საკითხთა სახელმწიფო კომისია (SCRA) ყირგიზეთში, რელიგიურ საკითხთა კომიტეტი, რომელიც მოქმედებს იუსტიციის სამინისტროს ფარგლებში ყაზახეთში, რელიგიურ საკითხთა საბჭო (გენგემი) (CRA) თურქმენეთში და რელიგიურ საკითხთა კომიტეტი (CRA) უზბეკეთში.

სეკულარული სახელმწიფოების წინა ორი ჯგუფისგან განსხვავებით, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, თურქმენეთი, ტაჯიკეთი და უზბეკეთი ახორციელებენ მთავარ რელიგიურ დანიშვნებს და თითოეულ ქვეყანას, აზერბაიჯანთან ერთად, აქვს სახელმწიფო კონტროლირებადი მუფთიატი (ანუ მუფთის საბჭო) გარდა ზემოაღნიშნული სახელმწიფო დეპარტამენტების ან რელიგიურ საკითხებთან მომუშავე სამინისტროებისა. ეს მუფთიები საბჭოთა კავშირის ერთ-ერთი მემკვიდრეობაა. ისინი სახელმწიფოს მიერ კონტროლირებადი ისლამური ორგანოებია, რომლებიც შექმნილია ისლამის ცენტრალიზებული ფორმის უზრუნველსაყოფად თითოეული სახელმწიფოს საზღვრებში. ეს ინსტიტუტები ხელს უწყობენ სახელმწიფო კონტროლს ისლამზე და განსხვავებას „ოფიციალურ“ და „არაოფიციალურ“ ისლამს შორის, როგორც ამას საბჭოთა სახელმწიფო აკეთებდა. ტაჯიკეთი ცენტრალური აზიის ერთადერთი ქვეყანაა მუფთიატის გარეშე. ტაჯიკეთის ფორმალურად დამოუკიდებელი, მაგრამ არაპირდაპირი გზით კონტროლირებადი ისლამური ცენტრი, რომელსაც ხელმძღვანელობს ულამოს 27 წევრიანი საბჭო (ისლამური სასულიერო პირები) - განმარტავს რელიგიურ პრაქტიკას, იღებს გადაწყვეტილებებს რელიგიასთან დაკავშირებით, არეგულირებს ყველა ისლამურ ორგანიზაციასა და გამოსცემს ფატვას.

ტაჯიკეთსა და ბელორუსში გარდა კონკრეტული რელიგიის ფორმალური მხარდაჭერისა ან იმ ფაქტის აღიარებისა, რომ ყველა მაღალ SER სახელმწიფოს დეპარტამენტი ან სამინისტრო ეხება რელიგიურ საკითხებს, აქედან არცერთ ქვეყანას არ

აქვს რელიგიური სასამართლოები ან ისეთი რელიგიურ-პოლიტიკური მოწყობა, რომ საკანონმდებლო ორგანოებში ადგილები მინიჭებულ იქნას რელიგიური ხაზით, არსებობს რელიგიური მოთხოვნა სახელმწიფო მოხელეებისთვის თანამდებობის დასაკავებლად, ან სახელმწიფო მოხელეებს აქვთ ოფიციალური რელიგიური თანამდებობა მათი პოლიტიკური ოფისის საფუძველზე და პირიქით. გარდა ამისა, საშუალო SER სახელმწიფოებისგან განსხვავებით, შვიდი მაღალი SER სახელმწიფოდან მხოლოდ ორს აქვს კონკორდატი რელიგიურ ორგანიზაციასთან ან კონსტიტუცია, ან კანონი რელიგიის შესახებ, რომელიც ახსენებს ხალხის/ერის კონკრეტულ რელიგიას, კონკრეტული რელიგიის მხარდაჭერას, ან აღიარებას, ან ღვთისადმი რწმენას ან პატივისცემას. 2002 წელს სახელმწიფოსთან კონკორდატი გააფორმა ასევე საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ.

დასკვნა

ამრიგად, მაღალ SER (სახელმწიფოს ჩართულობა ეკლესიასთან) სახელმწიფოებს უფრო მეტი შეზღუდვები და რეგულაციები აქვთ რელიგიაზე, ვიდრე დაბალ და საშუალო SER სახელმწიფოებს. ამ ქვეყნებში რელიგიური ორგანიზაციები უნდა დარეგისტრირდნენ, პრესა და პუბლიკაციები ცენზურას ექვემდებარება, ასევე არსებობს შეზღუდვები სასულიერო პირების ქადაგებაზე, წერილობითი რელიგიური მასალის გამოქვეყნებაზე, გავრცელებასა და საჯარო შეკრებებზე. გარდა ამისა, რელიგიური მოღვაწეები, რელიგიური საქმიანობით დაკავებული ადამიანები ხშირად განიცდიან შევიწროებას, დაპატიმრებასა და შეზღუდვებს. ბელორუსში, აზერბაიჯანში, ტაჯიკეთში, თურქმენეთსა და უზბეკეთში არსებობს დამატებითი შეზღუდვები ღვთისმსახურების ადგილებში. სასულიერო პირთა გამოსვლები სახელმწიფო თანხმობას მოითხოვს აზერბაიჯანში, ტაჯიკეთში, ყირგიზეთში, თურქმენეთსა და უზბეკეთში. ამ ქვეყნებში არსებობს შეზღუდვები საჯარო ჩაცმულობაზე. ამ უკანასკნელ ოთხს, აქვს შეზღუდვები რელიგიური სიმბოლოების საჯარო ჩვენებასთან დაკავშირებითაც. უზბეკეთი ერთადერთი ქვეყანაა პოსტსაბჭოთა რეგიონში, რომელსაც აქვს ფორმალური შეზღუდვები სარწმუნოების ცვლილებაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გეგენავა დ., „ეკლესია-სახელმწიფოს ურთიერთობის სამართლებრივი მოდელები და საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმება“, დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტი, თბილისი - 2018.
2. გერჰარდ რ., სახელმწიფო და ეკლესია ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში, რედაქტორი პრ. თარგმანი - კავშირი „21-ე საუკუნე“, თბილისი, 2011 წ.
3. ზვიადაძე გ., „რელიგიური არასახელმწიფოებრივი აქტორების როლი საერთაშორისო ურთიერთობათა პროცესებში: ცივილიზაციათა შეჯახების რეალიები გეოპოლიტიკური ტრანზიციის პირობებში“, დისერტაცია - კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, თბილისი- 2022.
4. ჩიქოვანი ნ., „რელიგია და კულტურა სამხრეთ კავკასიაში“, სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, თბილისი, 2006 წ;
5. Charles R., „Secular Regimes and State Engagement with Religion in post-Soviet Eurasia“, University of California, Berkeley. 2013. P.33.
https://escholarship.org/content/qt7tw454f3/qt7tw454f3_noSplash_3855e32b7cbeb4f880911fa866ef886e.pdf (ბოლო ნახვა - 25.05.2024)